

Halasove básne v preklade Antona Straku I.*

Eszter Ondrejcsák (preklad Attila Merva)

ONDREJCSÁK, E.: Halas's Poems in the Translation by A. Straka
SLOVENSKÁ LITERATÚRA 64, No. 2, p. 135 – 151

Key words: Anton Straka, Attila József, Boris Palotai, František Halas, Old Women

The paper intends to point out to the translating activity of Anton Straka, cultural attaché of the Czechoslovak Republic in Hungary during the interwar period, particularly in relation to František Halas's piece of work called *Staré ženy/Old Women*. The piece of work had been translated several times but in the given period of time it was Straka's translation titled *Anyókák* that stood out. The work or its translation was published by the Publishing House of Eugen Prager in Bratislava in cooperation with magazine *Szép Szó*. Anton Straka did the translation with the help of a well-known poet Attila József as well as Boris Palotai. Thanks to the cooperation with Attila József the poem *Anyókák/Old Women* was first published in magazine *Szép Szó*. The whole of the translation process has been preserved in the records which are found in the Petöfi literary museum in Budapest.

Kľúčové slová: Anton Straka, Attila József, Boris Palotai, František Halas, Staré ženy

*Andrásovi Schumiczkému
a Györgyovi Twickelovi s vdákou*

Spomedzi poetických prekladov Antona Straku, kultúrneho ataše 1. Československej republiky v medzivojnovom Maďarsku, považujeme za najvýznamnejší preklad básne od Františka Halasa: *Staré ženy (Anyókák)*.

Na rozdiel od jeho iných, menších prekladov (*Píseň, Děvčátko na rece, Rozmar* atď.) vyššie spomínaný preklad sa líši najmä svojou prepracovanosťou. Môžeme však túto kvalitu pripisovať iba Strakovi, alebo ako aj pri *Antológii českých a slovenských básnikov*, aj pri tomto preklade asistovali iní maďarskí básnici?

*Príspevok napísaný pomocou štipendia MTA Domus Hungary, 2015.

Strakove prekladové koncepty charakterizuje hlavne prozodická presnosť a štylistická prepracovanosť. De facto bez výnimky sa snažil pretlmočiť pôvodné obsahové aj formálne znenie básní. Keď to bolo potrebné, vypožičal si od básnikov aj metrický vzorec ich básní alebo ich on sám napísal na margá, do poznámok svojich rukopisov. Dá sa povedať, že sa zachovalo pomerne veľa takýchto prekladových konceptov, hlavne z nevydanej antológie, ktorá sa mala volať *Nová maďarská poezie*, a mala vyjsť v českom jazyku. Už aj pri zostavení *Antológie českých a slovenských básnikov*, ktorá bola vydaná v roku 1936 v maďarskom jazyku, maďarskí básnici dokázali pracovať zo Strakových prekladových konceptov, z takzvaných hrubých prekladov. To bolo možné predovšetkým preto, že Anton Straka síce bol slovenskej národnosti, ale okrem svojho materinského jazyka dokonale ovládal maďarský aj český jazyk, navyše bol mimoriadne precíznym človekom. Ešte za čias Rakúsko-Uhorskej monarchie absolvoval osem ročníkov na gymnáziu u premonštrátov v Košiciach (1903 – 1911), následne nastúpil dráhu učiteľa náboženstva.

Svoje sugestívne litánie¹ s názvom *Staré ženy* vydal František Halas ako samostatnú zbierku v roku 1935 vo vydavateľstve Františka Borového. Ako vo viacerých jeho básňach, aj v tejto je ústredným motívom matka a smrť. Z jeho riadkov je cítiť súcit voči opusteným, chudobným a starým ľuďom. O vzniku básne prezradil dôležité fakty sám autor, následne ich vo svojom článku v maďarskom jazyku použil György Szántó: „*Staré ženy*... je to asi moja najznámejšia zbierka. Mohla by sa volať aj *Stará žena*, lebo za riadkami je vidieť tvár mojej, minulý rok zosnulej starej mamy.“ O pár riadkov nižšie píše: „Raz v nedeľu popoludní som čítal opis, ktorý bol plný brilantných metafor o jednom básnikovi. S úsmevom som začal písať metafory na jedinú tematiku – starú ženu. Vzniklo ich neúrekom. Časť z nich som vyškrtol, následne som ich zoradil do piatich stĺpcov – ruky, tvár, vlasy, oči, lono – a za dve hodiny to už bolo hotové. Neprikladal som tejto básni nejakú väčšiu váhu. Publikoval som ju v *Kvarte*² a už som sa o ňu nestaral. Neskôr prišli z vydavateľstva od Borového, či mám niečo. Napadli mi *Staré ženy* a ponúkol som im to, aby z toho spravili akúsi bibliofiliu. Dodnes nerozumiem jej úspechu. Báľ som sa, že v nej vidia sentimentálnosť. Avšak *Staré ženy* nevznikli náhodou. Smútok tých dlhých, osamelých nedeľných popoludní a tie staré ženy v oknách, to všetko sa vo mne dlho formovalo. Vždy, keď vidím zobrať ženu v ich veku, myslím si: kde má svoje deti? Vždy som si istý, že mala deti. Navyše, celé detstvo som strávil u ženy v rokoch.³ Ja viem, že čo je to stará žena.“⁴

Na otázku Szántóa Věra Straková v článku prezradila, že to bola vlastne ona, ktorá po prvýkrát zbadala Halasovu báseň v *Lidových novinách* v roku 1934 alebo 1935 (už si presne nepamätala) a natoľko sa jej zapáčila, že chcela, aby ju

1 František Halas, s. 539. Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i. <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/dejiny/hcl/dcl4/33.pdf> (4. 10. 2015).

2 Publikovali ju v roku 1934 v spomínanom časopise, názov básne: *Staré ženy*. Jiří Brabec: *A co básník: Poznámky k dílu Františka Halase*, s. 505. <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/antologie/zdejin/2/brabec.pdf> (17. 04. 2015).

3 F. Halas stratil veľmi skoro svoju matku, vychovávala ho stará mama.

4 SZÁNTÓ, György: Halas, Straka és a magyarok. In: *Irodalmi Szemle*, roč. 19, 1976, č. 9, s. 847.

5 Členovia „piatkových večerí“: Attila József, Lőrinc Szabó, Gyula Illyés, Lajos Kassák, György Szántó, József Nádass, György Sárközi atď., ktorí sa schádzali v salóne u Straku na Americkej ceste v Budapešti, alebo sa stretávali v rôznych kaviarňach vždy v piatok večer.

6 Szántó, c. d., s. 847 – 848.

spoznali aj členovia spolku z „piatkových večerí“.⁵ Vlastne z tejto iniciatívy jej manžel báseň aj prekladal.⁶ Zanedlho po zverejnení spomínaného prekladu vyšla v časopise *Korunk* jedna výborná recenzia od vtedajšieho šéfredaktora Gábor Gaála, kde recenzent uznáva poetickú tvorbu Halasa a chváli výborný preklad Antona Straku: „Aby som to vyjadril správne, obsahom Halasovej básne je nedotknuteľnosť, ktorá robí báseň básňou a tá je prítomná s takou intenzitou, že aj to fluidum sa preklápa do objektivity, t. j. vzniká takzvané osudové zobrazenie. Zo začiatku zahmlený obraz; pár riadkov; ale potom prichádzajú čoraz viac kontextovo prehĺbené obrázky tých istých, prešľapujúcich starých babiek bez útechy, čoraz s bolestnejšími tónmi a čoraz viac vyzdvihujú chrabrosť ich konštantného osudu, dokonca v tých pretrhaných strofách, bez interpunkcií: nádych nálady, ktorá osloví čitateľa už od prvých riadkov, sa stále viac prehľbuje, stále viac priťahuje, ako riasy v hĺbkach, jeho stupňovanie je majstrovské, na konci to už ani nie je nálada, lebo sa objektivizovala, ale zážitok, ktorý sa implementoval do nás, spolu s našimi doterajšími vnemami, je to skôr lyricko-sociálny obraz, z beznádeje ktorej sa dajú preukázať aj spoločensko-dejinné kontexty, ako aj večné znaky lyriky. To, že báseň tak ožije, môžeme okrem autorovej bravúrnosti ďakovať aj prekladateľovej bravúrnosti, ktorá je o to krajšia, že Anton Straka ju pretlmočil z materinského jazyka autora.“⁷

György Szántó vo svojom článku *Halas, Straka és a magyarok* (1976) píše, že Halasova báseň v tom čase zažívala viacero domácich vydaní a taktiež viacero prekladov. Strakov maďarský preklad bol v danom roku až tretí v poradí. Ako prvý vyšiel nemecký preklad (*Die alten Frauen*, preklad Paul Eisner, 1936), nasledoval francúzsky (*Les Vieilles femmes*, preklad Hanuš Jelínek, Jean Pasquier, 1936).⁸

Sám Strakov maďarský preklad (*Anyókák*) predbehol preklad Dezsoa Vozáriho, ktorý v máji v roku 1936 publikoval svoju verziu prekladu s názvom *Öreg asszonyok* v časopise *Magyar Újság*. Vieme, že Strakovu pozornosť neobišla ani táto verzia prekladu, nakoľko 16. mája písal v liste Lőrincovi Szabóovi: „Zoznámil som sa s Vozárom, ktorý tiež veľa prekladá od slovenských básnikov (...). Vozári nedávno publikoval Halasovu báseň *Staré ženy*. Preklad som porovnal s originálom a zdal sa mi dosť povrchný.“⁹ Z obsahu tohto listu sa nám môže zdať, že Straka krátko po tomto zverejnil svoj preklad kvôli neadekvátnosti Vozáriho prekladu, avšak pravda je taká, že on začal pracovať na preklade ešte v roku 1935, čo nám dokazuje aj list Borisa Palotaiho a tak isto aj „dedikácia Zilahymu“.

Boris Palotai, rodinný priateľ Strakových, sa zaoberal prekladom vo svojom liste, ktorý písal 13. 1. 1936 z Košíc: „Preložil som *Staré ženy* a práve teraz mi vraví Erzsi,¹⁰ že to už nie je aktuálne. Nevadí, za to Vám to pošlem, nakoľko práca s týmto dielom mi robila radosť a strávil som s básňou *Staré ženy* veľa príjemných chvíľ. Váš preklad je naozaj tak pekný a poetický, že ma celkom okúzlil, a boli v ňom celkom dlhé úseky, ktoré som vôbec neprepísal. Zopár výrazov ste však neuhádli s úplnou presnosťou, dúfam, že sa nenahneváte, keď Vám vypomôžem

7 GAÁL, Gábor: Frantisek Halas: Anyókák. Preklad: Anton Straka. In: *Korunk*, 1938, č. 6, s. 564.

8 Szántó, c. d., s. 845.

9 List Antona Straku adresovaný Lőrincovi Szabóovi zo 16. 5. 1936, Dedičstvo Antona Straku (ďalej iba DAS) MTA KIK.

10 Spisovateľka, sestra Borisa Palotaiho.

138 roč. 64, 2017, č. 2
 mojimi skromnými schopnosťami. Tak v prvej časti som napísal ‚szédülések pitvarai‘ (pitvory závrate) namiesto ‚szédülések előszobácskái‘ (predsienky závrate), nakoľko slovo predsienky nie je dost’ poetické. Navyše pitvor značí aj srdcovú komoru, teda je príbuzný s pojmom závrate a navyše to znamená aj predsieň srdca. Ďalej, slovné spojenie ‚erek ágyásai‘ je bezvýznamné aj ako slovo, aj ako pojem. Namiesto toho som napísal ‚erek melegágya‘ (parenisko žíl). Slovné spojenie Megrongált jogarok (poškodené žezlá) som nahradil slovom ‚árbóc‘ (stožiar), nakoľko podľa slovníka Rank žezlo znamená: ‚jogar, árbóc‘ a predošlé riadky sú o plachte, čo znamená, že obraz môže pokračovať iba stožiarom a nie žezlom. Taktiež malú relevanciu má verš ‚senki nem nedvesíti olvadásukban ajakát‘ (nikto v ich odmäku si neovlažuje pery). V tomto prípade termín ‚olvadás‘ (odmäk) je prijateľný len metaforicky a môže znamenať rozklad alebo svetlo, resp. zrútenie... ja som vlastne preložil celú zbierku, a keď som to spravil len pre vlastnú zábavku, aj tak to stálo za ten čas a námahu.“¹¹

Z priloženého prekladu sa zachovali 2 strany strojopisu s úryvkami básne:

1.

Anyókák.

Anyókák szemei	Styx vitorláí
kisírtak s riadtak	imádság hasonmása,
szorongók s gyöngédek	<i>megrongált árbocok*</i>
enyészet felé fordult szemek	göbök fészke
mogyorók mag nélkül	elhagyatottság rezgőfüve
tálak áldozat nélkül,	erek melegágya,
szédülések pitvarai	elnémult szószólok
régmúlt zene foszlánya	elbocsájtott szárnysegédek
betömött források	tönkrement tékozlók
beborult égboltok	álmotfogó sulyok
virradatlan éjszakák,	
beomlott ajtók	Anyókák kezei
elapadt keresztelő medencék	pár zizegő levél
vizek tükör nélkül	megtértek a hiábavaló virradatvárásban
	megtértek a szenvedésben,
Anyókák szemei	megtértek a fohászban
nektek a világ semmi,	anyókák kezei
nektek a szépség semmi,	úgy elfelejtettétek
nektek a rátság semmi	a férfiak nyakát
anyókák szemei	gyermek haját
az órát nem követik	anyókák kezei
napok múlására nem fordulnak vissza	csak annyira erősek
anyókák szemei.	hogyan elbírják a keszkenőt mely a
	könnyet issza

11. List Borisa Palotaiho Antonovi Strakovi zo dňa: 13. 1. 1936, DAS.

Anyókák kezei
sárgábbak a koporsó alatti agyagnál
nyitottak s üresek,
kérges és elhasznált kezek

hogy elbírják a szentképet a
koporsóban
hogy elbírják a feszületet majd
ha szemhéjukat lezárják
anyókák kezei.

* *žezla* = nemcsak jogart jelent hanem árbotot is
a Rank szótár szerint s miután itt az előző képben vitorla
van csak árbot lehet a kép folytatása

2.
Anyókák haja
szégyenlős kis fonatok
szürkén illatozók
anyókák haja
kihunyó fejek ritka füstje
áttört sisakok
ünnepségek megmaradt hamúja
zászlók rojtja
olvaszthatatlan ezüst
fejrehúzott szemfedők
halál hozománya
fésűk gyásza
foszlott csipkék
múlandóság fehér szemérme

Anyókák haja
már nem pattogzik a simogatásnál
senki nem rejti beléjük arcát
senki nem mártja fényükbe ajakát
senki meztelenségét nem fődí
senki vágját nem ébresztgeti
anyókák haja
szél fel nem borzolja
szerelem szét nem zilálja
csak vékony vonó lenne belőlük
a temetési melódiához
anyókák haja.

V zbirke rukopisov Petőfiho Literárneho Múzea v Budapešti (ďalej len PIM), s označením prameňa JA.626¹² môžeme pozorovať, že z opráv Borisa Palotaiho Straka prijal až dve. Zeleným atramentom sú preškrtnuté pôvodné slová: eloszobácskái, ágyasai a vedľa toho sú napísané Strakovým rukopisom pitvarai,

12 *Opravy Attilu Józsefa* a Antona Straku na preklade básne Františka Halasa: *Staré ženy*. 1936, PIM Kézirattár, 1968. évi kéziratári szórvány.

140 roč. 64, 2017, č. 2
melegágya. Slovo jogarok (žezlá) tam ostalo nezmenené. Riadok „senki nem nedvesíti meg olvadásukban ajakát“ sa tam nachádza vo forme „senki nem nedvesíti meg olvadásukban az ajkát“. Tieto slová a ich písomná podoba sú uvedené v októbromom čísle 1937 časopisu *Szép Szó* (Pekné slovo) a v následnom knižnom vydaní v edícii Práger-Szép Szó tak, ako sme ich vyššie zobrazili. Citovaný riadok však básnik Attila József, ako redaktor zmenil na „olvadásukban sem sem nedvesíti meg ajkát“ a redakcia to publikovala v tejto podobe.

Na strojopise z Budapešti z roku 1936 Anton Straka svoje korekcie označoval zelenou farbou, básnik Attila József zlatou farbou a s ceruzkou, a pri jednom riadku (ktorý prekrýva ťažká opona minulosti) predpokladáme, že to opravoval čiernou farbou.¹³ Keď to porovnáme so strojopisom od Borisa Palotaiho a s publikovanými prameňmi, ktoré tiež poukazujú na rozdiely pri viacerých miestach, vidíme, ako sa premieňa vydarený preklad v pulzujúcu sa báseň. Môžeme skonštatovať, že pri zrode umeleckého prekladu Attila József¹⁴ hrá podobnú rolu ako Anton Straka, pretože kým Strakova práca sa odrážala v doslovnej vernosti, štylizácia básnika Attilu Józsefa zase utvárala poetickosť, čiže vďaka týmto dvom procesom sa dielo stalo de facto najviac účinným Strakovým umeleckým prekladom.

Pozrime si pár úryvkov z prvého, z opraveného a z oboch publikovaných prekladov:

1.

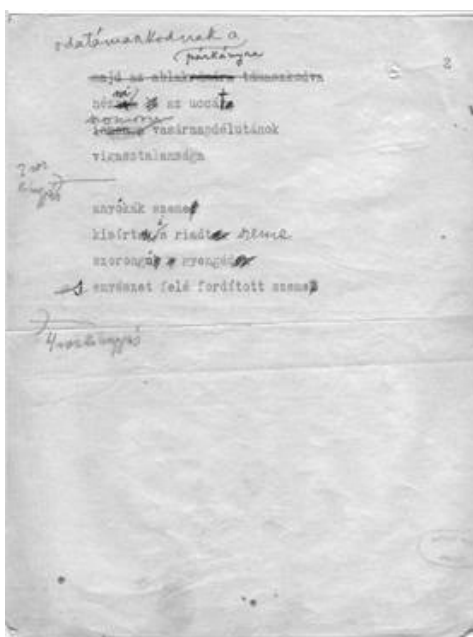
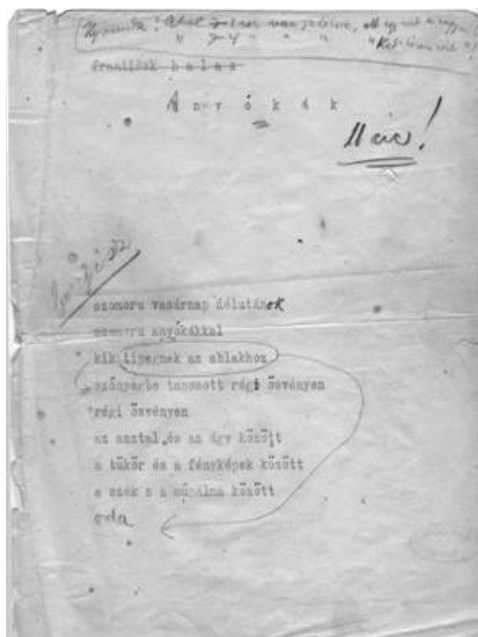
szomoru vasárnap délután
szomoru anyókákkal
kik tipegnek az ablakhoz
szőnyegbe taposott régi ösvényen
régi ösvényen
az asztal és az ágy között
a tükör és a fényképek között
a szék s a műpálma között

2.

majd az ablakrámára támaszkodva
néznek le az uccára
innen a vasárnapdélutánok
vigasztalansága

13 Spomínaný riadok ešte treba dôkladnejšie preskúmať.

14 László Sándor vo svojej spomienkovej zbierke s názvom *Három ország polgára voltam (Bol som občanom troch štátov)* hovorí o štarte časopisu *Szép Szó* v roku 1936. Na prvej riadnej porade časopisu sa zdržiaval v Budapešti a po tejto porade sa mu prihovril básnik Attila József a pýtal sa ho na Halasa, pričom spomínal, že by chcel preložiť jeho báseň *Staré ženy*. Vtedy už mal Attila József za sebou preklady Bezručových, Wolkrových a Horových básní do *Antológie českých a slovenských básnikov* a chcel vyskúšať aj preklady Halasových básní, avšak k tomu, žiaľ, nikdy nedošlo.

(knížnica Lőrincza Szabóa, PIM, JA.626.)

szomorú vásárnap délutánok
szomorú anyókákkal
kik szőnyegbe taposott régi
ösvényen
régi ösvényen
az asztal és az ágy között
a tükör és a fényképek között
a szék s a műpálma között
odatipegnek az ablakhoz
odatámaszkodnak a párkányra
nézik az uccát
szomorú vásárnap délutánok
vígasztalansága

(časopis *Szép Szó*, s. 236.)

szomorú vásárpdelutánok
szomorú anyókákkal
kik szőnyegbe taposott régi ösvényen
régi ösvényen
az asztal és az ágy között
a tükör és a fényképek között
a szék s a műpálma között
odatipegnek az ablakhoz
odatámaszkodnak a párkányra
nézik az uccát
szomorú vásárpdelutánok
vígasztalansága

(edícia *Práger-Szép Szó*, s. 5 – 6.)

8.
anyókák kezei
pár zizegő levél
megtértek a hiábavaló virradat – várásban
megtértek a szenvedésben
megtértek az imában

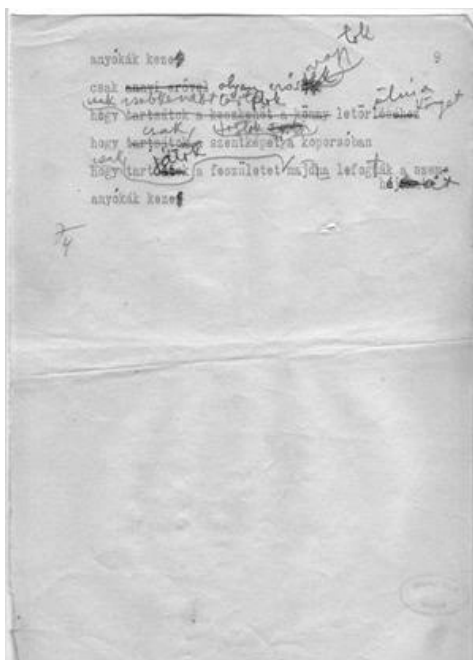
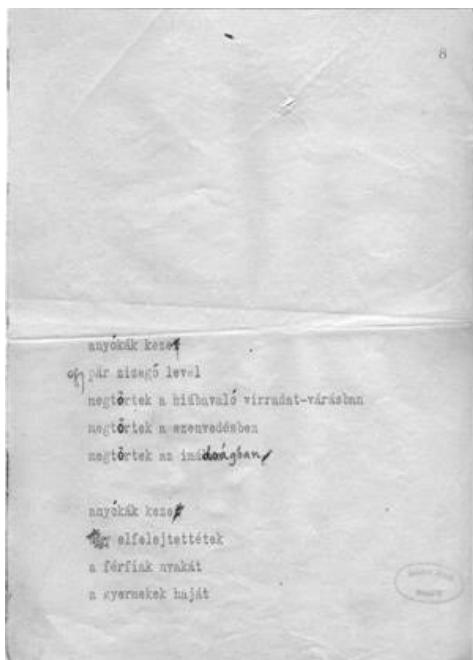
anyókák kezei
 úgy elfelejtették
 a férfiak nyakát
 a gyermekek haját

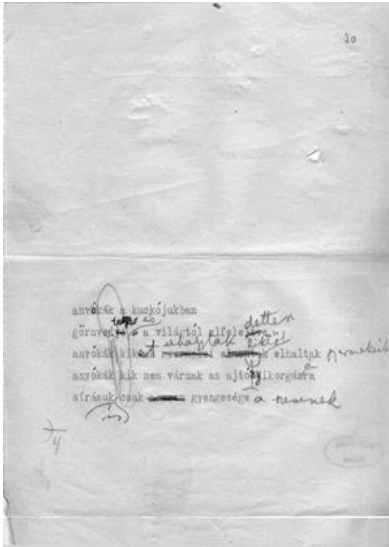
9.

anyókák kezei
 csak annyi erővel
 hogy tartásat a keszkenőt a könny letörléséhez
 hogy tartásat a szentképet a koporsóban
 hogy tartásat a feszületet majd ha lefogják a szem-
 héjakat
 anyókák kezei

10.

anyókák a kuckójukban
 görnyedve s a világtól elfelejtve
 anyókák kiknek gyermekei elmentek elhaltak
 anyókák kik nem várnak az ajtócsikorgásra
 sírásuk csak a szem gyengesége

(knižnica Lőrincza Szabóa, PIM, JA.626)

anyókák keze
 egy pár zizegő levél
 megtörtek a hiábavaló virradat-
 várásban
 megtörtek a szenvedésben
 megtörtek az imádságban

anyókák keze
 egy pár zizegő levél
 megtörtek a hiábavaló
 virradatvárásban
 megtörtek a szenvedésben
 megtörtek az imádságban

anyókák keze
 elfelejtették
 a férfiak nyakát
 a gyermekek haját
 anyókák keze
 csak olyan erős vagytok
 hogy csak zsebkendőt tartotok
 letörülni a könnyet
 hogy csak szentképet fogtok a
 koporsóban
 hogy csak a feszületet tartjátok ha
 majd lefogták a szem héját
 anyókák keze

anyókák keze
 elfelejtették
 a férfiak nyakát
 a gyermekek haját
 anyókák keze
 csak olyan erősek vagytok
 hogy csak zsebkendőt tartotok
 letörülni a könnyet
 hogy csak szentképet fogtok a
 koporsóban
 hogy csak a feszületet tartjátok ha
 majd lefogták a szem héját
 anyókák keze

anyókák a kuckójukban
 görnyedten és a világtól elfele-
 detten

anyókák a kuckójukban
 görnyedten és a világtól elfeledetten
 anyókák kiket elhagytak kiktől
 elháltak gyermekeik

anyókák kiket elhagytak kiktől

anyókák kik nem várnak az ajtó
nyikorgására

elhaltak gyermekeik

sírásuk is csak gyengesége a szemnek

anyókák kik nem várnak az ajtó nyikorgására

sírásuk is csak gyengesége a
szemnek

(časopis *Szép Szó*, s. 236 – 237.)

(edícia *Práger-Szép Szó*, s. 12 – 14.)

25.

anyókák szemei

anyókák kezei

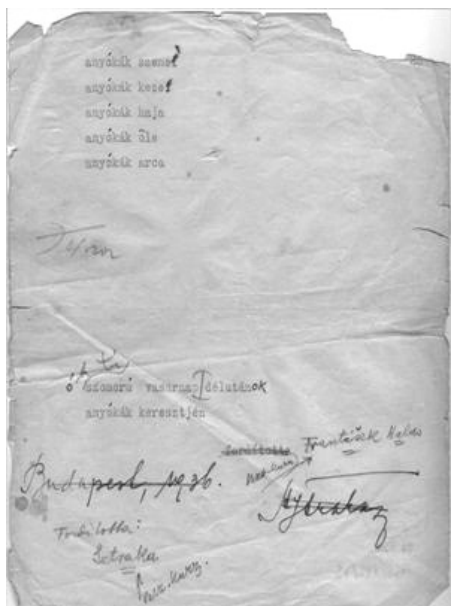
anyókák haja

anyókák öle

anyókák arca

szomorú vasárnap délután

anyókák keresztjén

(knížnica Lőrinc Szabó, PIM, JA.626)

anyókák szeme

anyókák keze

anyókák haja

anyókák öle

anyókák arca

anyókák szeme

anyókák keze

anyókák haja

anyókák öle

anyókák arca

szomorú vasárnapdélutánok
 anyókák keresztjén
 (časopis *Szép Szó*, s. 236 – 237.)

óh ti szomorú vasárnapdélutánok
 anyókák keresztjén
 (edícia *Práger-Szép Szó*, s. 29.)

Na prvej strane prameňa z PIM, v hornom rohu sa nachádzajú poznámky písané ceruzkou od Pála Ignotusa o vynechaní riadkov pre tlačiarne. Pod ním nájdeme so Strakovým strojopisom meno autora a názov diela: františek halas a anyókák (Staré ženy). Toto preškrtili ceruzkou a prvé písmeno názvu prepísali na veľké A, resp. na poslednú stranu napísali ceruzkou pre tlačiareň: František Halas – verz. kurz. a Fordította: Sztraka verz. kurz. Vo verzii, ktorú publikovali v tlači, to vyzeralo nasledovne: *FRANTIŠEK HALAS* a *Fordította: STRAKA*. V knižnej edícii figurovala zmena: *františek halas* a *anyókák, magyarra fordította: anton straka*. Na rukopise z PIM ešte môžeme nájsť na poslednej strane pod básňou zelenou farbou Strakov podpis.

Podobne ako prvá verzia prameňa v knižnici Lőrincza Szabóa, aj tento prameň sa skladá z 25 samostatných rukopisov. Dielo publikované v októbromom čísle *Szép Szó*, na stranách 236 – 238 je však štruktúrne odlišné od toho, čo bolo publikované u Eugena Prágera. Štruktúru jednotlivých riadkov zmenili aj zlomy strán, ale niekde chýbajú aj medzery medzi riadkami, čo môže byť aj dôsledkom nepozornosti. Napríklad:

anyókák arca
 régi érintések elfakult árnya
 elveszett csókok árnya
 megadás tája mely szétmállott
 a könnyek savától
 anyókák arca
 anyókák szeme
 anyókák keze
 anyókák haja
 anyókák öle
 anyókák arca ¹⁵

Dôvodom spomínanej nepozornosti mohol byť aj fakt, že na pôvodných strojopisových stranách vyšli jednotlivé verše aj na 2 listy a redaktori nemohli vedieť, že medzi riadkami je určitá pauza. Zdá sa, že nedisponovali českým originálom textu, takže nemali s čím porovnávať prekladový strojopis. Oveľa väčšieho nedostatku sa však dopustili redaktori, keď celý verš zo 17. strany zaradili po strane 10, namiesto 11. a tak sa stalo, že po 16. strane nasleduje 18. Okrem toho medzi slovné spojenia *nincs emlék nincsen álom* vsunuli aj čiarku. Na prameni z PIM tieto chyby nenachádzame, všetko je uvedené v správnom poradí.

Tieto chyby zrejme na Strakovu žiadosť pre knižnú edíciu opravili, prekladateľ však zle natukal niektoré slová na stroji. Napríklad hneď pri prvom riadku slovo *vasárnapdélutánok*, ktoré Halas nepísal správne (*odpoledne nedělni*). Redaktori

15 Ďakujem Kataline Varga za poskytnutý rukopis.

časopisu *Szép Szó* to síce upravili na *vasárnap délutánok* (pri prameni z PIM to vyznačené nie je), ale do knihy sa to opäť dostalo v nesprávnej forme. Toto isté slovo je aj posledným slovom diela, ktoré na prameni z PIM je uvedené ako *vasárnap délután-ok*, ale v oboch publikáciách zase *vasárnapdélutánok*. Musíme však pripomenúť, že pri strojopise niekde nie je uvedená interpunkcia kvôli typu klávesnice. V tomto prípade redaktori počítali s týmto problémom a písmená publikovali správne (napr. *vígasztalansága* opravili správne na *vígasztalansága*).

Na prameni z PIM si môžeme všimnúť, že korekcie nevznikli v rovnakom čase. Na strojopise sa najprv objavili Strakove opravy (okrem poznámok od Palotaiho aj tieto slová: *szószólók, tönkrement, szét nem zilálja*),¹⁶ potom nasledovali korekcie od Attilu Józsefa najprv zlatou farbou, neskôr ceruzkou. Tento proces môžeme pozorovať aj na predposlednom riadku diela, pri slovách *óh ti*, kde písmeno *ó* je značené zlatou farbou a ostatné ceruzkou. Vo verzií v *Szép Szó* toto slovné spojenie (*óh ti*) chýba. Na základe týchto poznatkov môžeme skonštatovať, že poznámky sa robili najskôr pre časopis, a až neskôr pre knižnú edíciu.

Zodpovedným vydavateľom knižnej verzie bol József Nádass. Na titulnej strane sa nachádzala kresba starency od Olgy Székely Kovács. Rok vydania nie je uvedený. Rezső Szalatnai datuje rok vydania na 1937. V *dejinách českej literatúry* od Gábora Gaála je uvedený rok 1938. György Szántó vo svojom článku tiež spomína prvé vydanie knihy, ktorú okrem Halasa dedikovali aj členovia redakcie *Szép Szó*,¹⁷ počas svojej cesty po ČSR, 20. 10. 1937, čo je aj uvedené v dedičstve Antona Straku. Na základe týchto faktov (článok a listy *Szép Szó* v Strakovom dedičstve) môžeme datovať vydanie knihy na október 1937.

V súvislosti s prekladom *Starých žien* sám vydavateľ Nádass pred svojou smrťou písal Szántóovi, prečo báseň, ako aj ostatné od Halasa pre *Antológiu českých a slovenských básnikov* z roku 1936, neprekladal sám Lőrinc Szabó. Podľa Nádassa „Štruktúra a vyjadrovací aparát básne robili Strakovi ťažkosti. Zvykli sme si, že jeho prekladové koncepty sú náročné a na vysokej úrovni. Tak isto to bolo aj pri preklade *Starých žien*. Lőrinc Szabó videl tento preklad a neopovážil sa na jeho prepis, vraviac, že lepší od toho aj tak nik nespriaví. Strakovi priatelia, básnici si až po vydaní zbierky vyčítali, že predsa len pár riadkov mohli poopraviť...“¹⁸

V knižnici Lőrinc Szabóa, v zbierke *Tvář* môžeme nájsť prvý exemplár prekladu *Starých žien*, vložený medzi strany 14 – 15, na ktorom ešte Straka nevykonala žiadne opravy. Na poslednej strane strojopisu stojí venovanie: „*Prekladal a Lajosovi Zilahymu s úctou venuje Straka, 2. januára 1936 v Budapešti*.“ Z tohto vyplýva, že Straka chcel svoj preklad najskôr umiestniť do časopisu *Magyarország* (Maďarsko), ktorého šéfredaktorom bol v tom čase Zilahy a pomocné redaktorské práce pri ňom robil Lőrinc Szabó. V tomto časopise však báseň nepublikovali, neskôr Straka aj tak zaslal svojmu priateľovi Szabóovi jeden knižný exemplár. Ten tam dodnes leží, na polici „slovanskej literatúry“, vedľa zbierok Otokara Březiny, Emila B. Lukáča, Viléma Závady a ďalších. V ňom sa nachádza malá kartička so strojopisom: „*So srdečnou spomienkou a s ozajstným priateľstvom venuje: Anton Straka, Praha XIX., Velflíkova 4.*“

16 Tieto prebral od Palotaiho.

17 Zsigmond Reményik, József Nádass, Ferenc Fejtő, Pál Ignotus.

18 Szántó, c. d., s. 848.

Oporným bodom k poznaniu, ako dostal preklad konečnú podobu, môže slúžiť Strakova korešpondencia s redakciou *Szép Szó*. 24. 5. 1936 píše Straka z Prahy Attilovi Józsefovi: „Dr. Totis¹⁹ vravel, že Vy [Szép Szó] by ste možno vydali Halasove Staré ženy, ktoré som Ti ukázal v Pešti. Finálna verzia textu je u Aladára Márkusa²⁰ v Pešti, napíšem mu, aby Ťa skontaktoval ohľadom tejto veci.“²¹ 28. decembra toho istého roku píše Nádass Strakovi: „Halasova báseň pre Szép Szó je u Attilu Józsefa a už poznám jeho názor: snaží sa to publikovať, ale kvôli dĺžke básne sa musí čakať na vhodnú chvíľu.“²² 18. augusta 1937 tiež píše Strakovi: „Attila je na tom psychicky veľmi zle, práve je v sanatóriu. Dôsledkom toho nemôžeme od neho dostať Tvoj preklad. Zatiaľ nie je isté, či to bude trvať 10 dní, alebo 2 týždne, kým budeme môcť s ním o týchto veciach hovoriť a spýtať sa, že kde je ten rukopis atď. Takže v októbrovom čísle by sa to mohlo publikovať len v tom prípade, keby si nám urgentne zaslal kópiu rukopisu. My by sme potrebné opravy tu spravili a ja by som Ti to doniesol ukázať do Prahy, následne by sme to poslali do Budapešti na tlač. Vtedy by sme sa mohli porozprávať aj o možnosti zvláštneho výtlačku. – Mimochodom dúfam, že Attilov stav sa do polovice septembra zlepší a môže sa zúčastniť nášho októbrového výjazdu.“²³

Ako však vieme, Attila József sa kvôli chorobe nemohol zúčastniť na literárnom výjazde po ČSR a 3. decembra 1937 zomrel v Balatonszárszó. 22. 12. 1937²⁴ písal Ferenc Fejtő Strakovi poďakovanie za kondolenčný list, ktorý Straka zaslal redakcii *Szép Szó*. József Nádass²⁵ písal 25. 12. 1937 Strakovi sľubujúc, že o pár dní mu pošle pár výtlačkov zbierky *Anyókák*.

Príloha (1)

Strakove menšie prekladové koncepty Halasových básní²⁶

Dal (Píseň)

Úgy amint elaludnak a kezeid
hűl ki a csillag a pirkadatban
úgy amint lezárod vonzó szemeid
madár lehajtja a szárnyait

Úgy mint a korán elválasztott gyermek
lassan haldoklik rejtélyes szomorúsággal

19 Dr. Béla Totis, lekář, gynekológ (pozn. Sándora Patyiho).

20 Aladár Márkus, redaktor časopisu.

21 Kiad. Patyi Sándor: *József Attila leveleiből*, ItK, 1955/2, s. 225 – 226.

22 List *Józsefa Nádassa Antonovi Strakovi*, 28. 12. 1936, DAS.

23 List *Józsefa Nádassa Antonovi Strakovi*, 17. 8. 1937, DAS.

24 List *Ferenca Fejtőa Antonovi Strakovi*, 22. 12. 1937, DAS.

25 List *Józsefa Nádassa Antonovi Strakovi*, 25. 12. 1937, DAS

26 Príloha Strakovho listu, adresovaného Lórincovi Szabóovi z 24. 2. 1933. Originál prameňa sa nachádza v knižnici Lórinca Szabóa (Budapest, Volkmann u. 8.). Báseň sa nachádza v zbierke Františka Halasa s názvom: *Tvář*, vydanéj v roku 1931. V pravom hornom rohu strojopisu sa nachádza text: „/Versek az „Arc“ című államdíjnyertes gyűjteményből./“ Celý obsah listu som publikovala v časopise *Prágai Tükör*, v čísle 6 z roku 2014, na strane 18 (pozn. E. O.).

úgy a te szorongástól fáradt homlokod
fogy a halántékon kékes árnyal

Úgy mint az azur fájdalom nélkül
meggyűlik az első csillaggal
úgy a te megkapó gyengéd boldogságod
veszíti vérét az én hallgatásomon

Kislány a patakon (*Děvčátka na řece*)

Minden figyelmességgel nézzétek azt a legkisebbet
zavartan leveti ingecskejét
piciny mellének harmatcseppje fölött pírban
elgondolkodik

Ne riasszátok fel eme kis csupasz szemérmét
hallanátok a vér szorongó lüktetését
a gyermek vére mindentől megijed

Belép a mélyedésbe befödve az ártatlanság
szárnyaival
a víz zavarban fodrozódik s nyeli az ő képét
s ő kezeckéjének piciny ütésével szivárványt csinál

Gyenge hangja énekel állandóan széttörik
az öröm nefelegtsei kuporognak a parton
s a mocsárvirág aranyat dobál neki

Szeszély (*Rozmar*)

Hosszu derekad dalol a földig
a föld eme dalt könnyedén visszaveri
madár dalolja a faágak között

Kíváncsi kezeid fölfelé nyujtóznak
Éva remegésével mielőtt megismert
s a megismerés fájának ágai beárnyékolnak téged

Játékos tested hallom a kacaját
mikor egyszer kivirultak rajtad az ibolyák
érintésem nyomán

I.

List Palliera pre Ministerstvo zahraničných vecí v Prahe

V Budapešti, 15. januára 1933

Pre pražské Ministerstvo zahraničných vecí.²⁸

Prekladateľ básní Františka Halasa, predstaviteľ významnej mladej generácie básnikov a prekladateľov, Lőrinc Szabó poprosil nášho tlačového referenta Straku, aby pretlmočil jeho srdečný pozdrav Halasovi. Szabó v jeho liste píše, že si vysoko váži básnika Halasa a s veľkou radosťou prekladá jeho básne. Obzvlášť sa mu páčila báseň s názvom: *Anyra* (Matka). Veľvyslanectvo Vás prosí, aby ste to odkázali Halasovi a aby ste pozdrav odovzdali spolu s básňami, ktoré Szabó od Halasa preložil. A tiež Vás prosíme, aby ste priložili aj slovenský preklad básne *Homlokodtól fölfelé* od Lőrinc Szabóa, v preklade Emila B. Lukáča, aby aj Halas mohol spoznať aspoň jednu báseň od svojho maďarského prekladateľa.

Veľvyslanectvo odporúča, aby aj František Halas poslal Szabóovi list, v ktorom mu poďakuje za preklad aj za pozdravy, resp. bolo by vhodné, keby v mene všetkých českých básnikov, diela ktorých sú zaradené do Antológie, vyjadril želanie, že by radi spoznali predstaviteľov novej generácie maďarských básnikov. Adresa Lőrinc Szabóa je: Szabó Lorinc, Budapest I., Németsvölgyi út 6. Adresy prekladateľov českých básnikov, diela ktorých boli zaradené do Antológie sú: Illyés Gyula, Budapest I. Eszéke u. 18. – Komlós Aladár, professzor, Budapest VII. Abonyi utca 9. Leánygimnázium. – József Attila, Budapest VI. Székely Bertalan utca 27. – Horváth Béla, Budapest VI. Gyöngyösi utca 26/148.

Lőrinc Szabó je v hlavnom zamestnaní ako redaktor časopisu AZ EST (Večer). Hlavne on prekladal Halasove básne, ale zistili sme, že prekladatelia si často vymieňali texty medzi sebou, takže až teraz získavame celkový obraz o tom, že kto koho vlastne prekladal. Takže bolo by vhodné – keď príde čas a vyjde aj tá Antológia – aby naši českí básnici pozdravili svojich maďarských prekladateľov a vyjadrili im vďaka za ich prácu.

Z ostatných maďarských prekladateľov je Illyés úradníkom poisťovne FŐNIX, v súčasnosti je jedným z najlepších mladých básnikov. S uznaním sa vyjadroval o Čarekovi, ktorého básne prekladal. Horváth je redaktorom klerikálneho Nemzeti Újság (Národné noviny), je prekladateľom Claudela a vlastne aj jeho štýl kopíruje vzory Claudela. Je vedúcim redaktorom literárnej revue s názvom Fáklya (Fakla), prekladal básne od Březiny, Durycha a Závady. Vyjadril svoju túžbu,

27 Čo sa týka dvoch listov a jedného úryvku, od Eszter Ondrejcsák som obdržal iba ich prepis, čiže originály som nemal možnosť odkontrolovať a v nich identifikovať určité nepresnosti. Tam, kde v pôvodnom texte bola rekonštrukcia otázná, tam som použil znaky ...? . Obsahové prekrytie listov však naznačuje, že možnosť nejakého omylu je minimálna. Byrokratický štýl českých a slovenských rukopisov som nemal v úmysle nijak preštylizovať. Maďarské slová v texte som prispôbil súčasnej pravopisnej norme (poznámka prekladateľa do maďarského jazyka). Originály listov sa nachádzajú v archíve Ministerstva zahraničných vecí ČR v Prahe, pod názvom *Osvěta knihy Antologie z českosl. poesie maďarská* a pod číslom: 44.1. 28 Strojepis s autografickým podpisom (pozn. prekladateľa).

150 že by bol šťastný, keby mohol navštíviť Prahu a keby mohol nadviazať kontakty s mladou generáciou českých katolíkov. V prípade by mohol v Prahe aj prednášať o súčasnom stave katolicizmu, katolíckej mládeže a literatúre v Maďarsku. Attila József je významným predstaviteľom proletárskej poézie. Prekladal básne od Wolkra aj od Bezruča. Venoval sa aj organizovaniu cesty Bakulových²⁹ detí do Budapešti. Práve on zostavoval program a prekladal texty piesní, ktoré tieto deti spievali. Je úprimným zástancom československo-maďarskej literárnej spolupráce a tak isto sa veľmi teší na pražský výjazd, kde by rád spoznal predstaviteľov našej proletárskej literatúry. Aladár Komlós je učiteľom na gymnáziu. Donedávna bol občanom ČSR, má väzby k mestu Lučenec, často tam trávi aj svoju dovolenku. Je výborným kritikom, estétom, dokonca je lepším novelistom, než básnikom. Komlós je úprimným pacifistom, zástancom zmierenia. Publikuje hlavne v časopise Nyugat (Západ).

Bolo by dobré, keby spomínaní mladí maďarskí literáti sa mohli dostať na jar do Prahy a mohli by nadviazať kontakty s našimi literárnymi kruhmi > ...? <, diela ktorých sa budú publikovať v Antológii a mohli by si bezprostredne vybudovať medzi sebou vzťahy.

O daniach okolo Antológie, resp. okolo literárno-umeleckej kooperácie Vás bude Veľvyslanectvo naďalej informovať.

Veľvyslanec Pallier

II.

Úryvok z Pallierovho listu pre pražské Ministerstvo zahraničných vecí³⁰

10. marca 1933

Pre pražské Ministerstvo zahraničných vecí

[...] Lőrinc Szabó dostal od Halasa list aj zbierku *Tvár* s venovaním. Veľmi príjemne ho to prekvapilo. E. B. Lukáč príde 24. marca do Budapešti z Bratislavy. Bude mať prednášku pre kolóniu a navštívi piatkový večerný kruh literátov, ktorý organizuje kultúrny atášé Straka [...]

Pallier

III.

Kuškov list Františkovi Halasovi³¹

Pre pána Františka Halasa

Praha

Vydavateľstvo a kníhkupectvo Orbis.

> Nadviazaním na naše – minimálne dva – telefonáty z 24. dňa v tomto mesiaci > Vám v prílohe posielam maďarské preklady Vašich troch básní, ktoré

29 František Bakule (1877 – 1957), liečebný pedagóg z ČR, venoval sa hlavne výchove telesne postihnutých detí, v tomto prípade stojí za poznámku umelecká výchova detí, vo svojom ústave zriadil aj detský spevácky zbor (pozn. prekladateľa).

30 Strojopis s autografickým podpisom (pozn. prekladateľa).

31 Rukopis.

prekladal Lőrinc Szabó a tiež slovenský preklad jeho básne: *Homlokodtól fölfelé*, aby ste mohli spoznať aspoň jednu z básní Vášho maďarského prekladateľa.

Szabó poprosil tlačového atašé ČS Veľvyslanectva v Budapešti, aby Vám pretlmočil jeho srdečný pozdrav a odkaz, že si Vás vysoko váži a s veľkou radosťou prekladal Vaše básne, z ktorých sa mu mimoriadne páčila báseň: *Matka*.

Naše Veľvyslanectvo odporúča, aby ste v písomnej forme poďakovali Szabóovi za jeho pozdrav, resp. odkaz a bolo by dobré, pokiaľ budete môcť, keby ste mu poslali niektorú z Vašich zbierok aj s venovaním. V ňom by ste mohli vysloviť aj želanie, že spolu s ostatnými českými básnikmi aj Vy by ste sa rád zoznámil s mladou generáciou maďarských básnikov, ktorí sa plánovaného pražského výjazdu zúčastnia. Adresa Lőrinc Szabó je: Szabó Lőrinc, Budapest I., Németvölgyi út 6.

24. januára 1933 > ...? <

Kuška

Preklady listov a úryvku do maďarského jazyka: Jenő Gál

Eszter Ondrejcsák
ELTE, Filozofická fakulta
Egyetem tér 1-3
1053 Budapešť
Maďarsko
e-mail: ondrejcsakeszter@gmail.com